

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Житомирський державний університет
імені Івана Франка**

Методичні рекомендації
для самостійної роботи студентів з освітньої компоненти
«Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства»
спеціальності 014 Середня освіта
предметної спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Укладач: В.С. Костюк

Житомир – 2021

УДК 911.2:631.434 (072)

Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(Протокол № 17 від 24.09.2021 р.)

Рецензенти:

Воловик В. М., доктор географічних наук, професор кафедри географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Кирилюк Л. М., кандидат географічних наук, доцент кафедри географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Лаврик О. Д., доктор географічних наук, професор кафедри екології та географії Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів з освітньої компоненти «Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства» спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) / уклад. В. С. Костюк. – Житомир, 2021. – 25 с.

У методичних рекомендаціях міститься програмний матеріал з освітньої компоненти «Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства», який поділений на два змістовних модулі. До кожного модуля розроблено рекомендації для самостійної роботи. Призначено для здобувачів вищої освіти, які навчаються за освітньою програмою Середня освіта (Географія)

УДК 911.2:631.434 (072)

© Костюк В.С., 2021

©Житомирський державний
університет імені Івана Франка

ВСТУП

Освітня компонента «Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства» – одна з базових дисциплін, які вивчаються здобувачами вищої освіти за освітньою програмою Середня освіта (Географія) на першому (бакалаврському) рівні. Вона має особливе значення для географічної освіти. Ознайомлюючись з процесом формування ґрунту як результатом спільної взаємодії всіх компонентів природи, а також при вивченні закономірностей поширення різних типів ґрунтів у зв'язку із змінами географічних умов, здобувач отримує уявлення про складні зв'язки у природі.

Об'єктом вивчення «Географії ґрунтів з основами ґрунтознавства» є ґрунти земної поверхні та їх геопросторове розміщення. Предметом – основні знання і комплексне уявлення про закономірності поширення, утворення (генезис), еволюцію, будову, склад, властивості, ґрунтів та ґрунтовий покрив, як середовище існування організмів.

Мета вивчення освітньої компоненти: сформувати у здобувачів комплекс спеціальних знань про генезис, склад, властивості, класифікацію ґрунтів, ґрунтово-географічне районування суші, географію найпоширеніших типів зональних ґрунтів світу і України, їх раціональне використання, охорону і значення у природі та житті людини.

Основними завданнями вивчення освітньої компоненти є:

- вивчення впливу чинників ґрунтоутворення на формування ґрунтів;
- вивчення складу і властивостей ґрунтів та їх основні морфологічні, фізичні й фізико-хімічні властивості, роль ґрунтів у геосфері;
- характеристика основних типів ґрунтів і закономірностей їхнього географічного поширення на Землі;
- ознайомлення із класифікаційно-діагностичними ознаками і параметрами ґрунтів відповідно до міжнародної та вітчизняної класифікацій;
- набуття практичних навиків щодо проведення аналітичних досліджень хімічних і фізичних властивостей ґрунтів;
- ознайомлення з морфологічними ознаками ґрунту;
- набуття вміння діагностувати генетичні типи ґрунту та елементарні ґрунтові процеси.

МОДУЛЬ 1. ҐРУНТОУТВОРЕННЯ ТА СКЛАД ҐРУНТУ.

САМОСТІЙНА РОБОТА №1

Тема. *Поняття про ґрунт*

Питання для вивчення:

1. Основні положення сучасного ґрунтознавства.
2. Поняття про ґрунт і ґрунтовий покрив.
3. Методи дослідження ґрунтів.
4. Головні етапи розвитку ґрунтознавства в Україні та за кордоном.

Контрольні запитання:

1. Ґрунтознавство – це наука про...
2. Коли ґрунтознавство сформувалось, як наука?
3. З якими науками ґрунтознавство найтісніше пов'язане?
4. Як визначав поняття ґрунт В.В. Докучаєв?
5. Що розуміють під поняттям ґрунт сьогодні?
6. Назвіть основні функції ґрунту.
7. Визначте головні положення ґрунтознавства.
8. Кого ви знаєте з українських ґрунтознавців?
9. Які методи дослідження ґрунтів вам відомі?
10. Хто є засновником генетичного ґрунтознавства ?
11. Назвіть основні етапи розвитку ґрунтознавства.

Практичні завдання:

1. Опрацюйте лекційні матеріали та створіть таблицю «Вклад визначних ґрунтознавців у розвиток науки».

<i>Прізвище та Ім'я</i>	<i>Роки діяльності</i>	<i>Основний вклад</i>

2. Створіть таблицю «Основні етапи розвитку ґрунтознавства».

<i>Етап розвитку</i>	<i>Здобутки</i>

3. Перерахуйте глобальні функції ґрунту.
4. Опишіть основні методи дослідження ґрунтів.

Рекомендована література

1. Аріон О.В. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства: Навчально-методичний посіб. / О.В. Аріон, Т.Г. Купач, С.О. Дем'яненко. – К., 2017. – 226 с.
2. Назаренко І.І., Ґрунтознавство: Підручник. / Назаренко І.І., Польчина С.М. Нікорич В.А. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2010. – 400 с
3. Позняк С.П. Ґрунтознавство і географія ґрунтів: підручник у двох частина /С.П. Позняк. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – Ч. 1 – 270 с., Ч. 2 – 286 с.
4. Географіка: географічний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geografica.net.ua>

САМОСТІЙНА РОБОТА №2

Тема. Мінеральна частина ґрунту.

Питання для вивчення:

1. Формування мінеральної частини ґрунту.
2. Головні ґрунтоутворні породи.
3. Механічний склад ґрунтоутворюючих порід і ґрунтів.
4. Мінеральний склад ґрунтоутворюючих порід і ґрунтів.

Контрольні запитання:

1. Що собою являє мінеральна частина ґрунту?
2. Назвіть основні ґрунтоутворюючі породи.
3. Які види вивітрювання вам відомі?
4. Фактори які зумовлюють хімічне вивітрювання.
5. Роль біологічного вивітрювання в процесі ґрунтоутворення.
6. Які мінерали називаються первинними?
7. Які мінерали називаються вторинними?

8. Як класифікують ґрунти за механічним складом?
9. Назвіть загальні фізичні і фізико-механічні властивості ґрунту.
10. Які ви знаєте осадові ґрунтоутворюючі породи.
11. Що таке кора вивітрювання?
12. Яка материнська порода в Україні є найбільш поширеною?

Практичні завдання:

1. Побудуйте та заповніть таблицю «Порівняльна характеристика ґрунтоутворюючих порід».

№ п/п	Ґрунтоутворююча порода	Характеристика

2. Порівняйте різні види вивітрювання гірських порід.

<i>Форма вивітрювання</i>	<i>Особливості</i>

3. Дайте класифікацію механічних елементів ґрунту.
4. Поясніть принципи класифікації ґрунтів за гранулометричним складом.
5. Порівняйте, чим відрізняється мінералогічний склад магматичних порід в порівнянні з осадовими?
6. Дайте класифікація осадових ґрунтоутворюючих порід за генезисом.

Рекомендована література

1. Аріон О.В. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства: Навчально-методичний посіб. / О.В. Аріон, Т.Г. Купач, С.О. Дем'яненко. – К., 2017. – 226 с.
2. Географіка: географічний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geografica.net.ua>
3. Назаренко І.І., Ґрунтознавство: Підручник. / Назаренко І.І., Польчина С.М. Нікорич В.А. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2010. – 400 с
4. Позняк С.П. Ґрунтознавство і географія ґрунтів: підручник у двох частина /С.П. Позняк. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – Ч. 1 – 270 с., Ч. 2 – 286 с.

5. Позняк С.П., Красеха Є.Н. Чинники ґрунтоутворення. – Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 400 с.

6. Чорний І.Б. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства. – К.: Выс.шк., 1995 – 240 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА №3

Тема. Органічна частина ґрунту.

Питання для вивчення:

1. Джерела органічної речовини ґрунту.
2. Гумус. Його походження, властивості та вміст у ґрунті.
3. Колоїди ґрунту, їх природа і властивості.
4. Ґрунтовий розчин. Ґрунтове повітря.

Контрольні запитання:

1. Які джерела надходження органічної речовини в ґрунт Ви знаєте?
2. Від яких факторів залежить надходження у ґрунт органічної речовини?
3. Назвіть головні групи органічних речовин в ґрунті.
4. З яких хімічних елементів складається органічна речовина ґрунті?
5. Назвіть джерела надходження гумусу в ґрунт.
6. Опишіть процес перетворення органічних залишків у гумус.
7. Що таке детрит?
8. Які типи гумусу Ви знаєте?
9. Назвіть види поглинальної здатності ґрунту.
10. Що таке сорбція?
11. Які основні види сорбційних процесів у ґрунті Ви знаєте?
12. Назвіть у яких формах вода може перебувати у ґрунті.
13. Як відрізняється склад ґрунтового повітря в порівнянні з атмосферним?

Практичні завдання:

1. Порівняйте значення різних груп рослин на процес надходження органічної речовини до ґрунту.

<i>Трав'яна рослинність</i>	
-----------------------------	--

<i>Чагарники</i>	
<i>Хвойні дерева</i>	
<i>Листяні дерева</i>	

2. Порівняйте характерні особливості складових частин гумусу ґрунту.

3. Вкажіть яка реакція рН відповідає кожному із вказаних ґрунтів:

<i>Тип ґрунту</i>	<i>Реакція рН</i>
Чорноземи	
Дерново-підзолисті	
Сірі лісові	
Каштанові	
Червоно-жовті фералітні	
Бурі напівпустельні	

4. Побудуйте та заповніть таблицю «Форми ґрунтової води та її доступність для рослин».

<i>Форма води</i>	<i>Доступність для рослин</i>

Рекомендована література

1. Аріон О.В. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства: Навчально-методичний посіб. / О.В. Аріон, Т.Г. Купач, С.О. Дем'яненко. – К., 2017. – 226 с.
2. Географіка: географічний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geografica.net.ua>
3. Гнатенко О. Ф. Ґрунтознавство з основами геології : навчальний посібник / Гнатенко О. Ф., Капштик М. В., Петренко Л. Р., Вітвицький С. В. – К.: Оранта, 2005. – 648 с.
4. Назаренко І.І., Ґрунтознавство: Підручник. / Назаренко І.І., Польчина С.М. Нікорич В.А. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2010. – 400 с

5. Позняк С.П., Красеха Є.Н. Чинники ґрунтоутворення. – Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 400 с.
6. Чорний І.Б. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства. – К.: Выс.шк., 1995 – 240 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА №4

Тема. Фактори ґрунтоутворення.

Питання для вивчення:

1. Ґрунтоутворний процес.
2. Геологічний та біологічний кругообіги речовин у біосфері.
3. Фактори ґрунтоутворення.
4. Схема ґрунтоутворення та еволюції ґрунтів.

Контрольні запитання:

1. Дайте коротку характеристику великому геологічному кругообігу речовин у природі.
2. Опишіть особливості малого біологічного кругообігу речовин у природі.
3. Дайте визначення поняття «фактори ґрунтоутворення».
4. Охарактеризуйте роль різних груп тварин у процесі ґрунтоутворення.
5. Оцініть вплив клімату на ґрунтоутворення.
6. Поясніть значення сонячної радіації в процесі ґрунтоутворення.
7. Оцініть вплив вітрів на ґрунтоутворення.
8. Вплив атмосферних опадів на ґрунтоутворення.
9. Охарактеризуйте роль різних груп рослин у процесі ґрунтоутворення.
10. Оцініть значення мікроорганізмів у ґрунтоутворенні та формуванні родючості ґрунтів.
11. Яка роль материнських порід і рельєфу у ґрунтоутворенні.
12. Поясніть вплив мікрорельєфу та рівня залягання ґрунтових вод на ґрунтоутворення.
13. Значення часу в ґрунтоутворенні. Вік ґрунтів.

14. Оцініть діяльність людини як фактор ґрунтоутворення?

Практичні завдання:

1. Перерахуйте фактори ґрунтоутворення та поясніть значення кожного з них у процесі ґрунтоутворення.

<i>Фактор ґрунтоутворення</i>	<i>Значення</i>

2. На конкретних прикладах охарактеризуйте вплив макроформ рельєфу на процес ґрунтоутворення.

3. Побудуйте та заповніть таблицю «Форми ґрунтової води та її доступність для рослин».

4. Перерахуйте та дайте коротку характеристику елементарних ґрунтоутворюючих процесів.

<i>Процеси ґрунтоутворення</i>	<i>Характеристика</i>

5. Опишіть загальну схему ґрунтоутворення на земній кулі.

Рекомендована література

1. Аріон О.В. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства: Навчально-методичний посіб. / О.В. Аріон, Т.Г. Купач, С.О. Дем'яненко. – К., 2017. – 226 с.

2. Географіка: географічний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geografica.net.ua>

3. Гнатенко О. Ф. Ґрунтознавство з основами геології : навчальний посібник / Гнатенко О. Ф., Капшик М. В., Петренко Л. Р., Вітвицький С. В. – К.: Оранта, 2005. – 648 с.

4. Назаренко І.І., Ґрунтознавство: Підручник. / Назаренко І.І., Польчина С.М. Нікорич В.А. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2010. – 400 с

5. Позняк С.П., Красеха Є.Н. Чинники ґрунтоутворення. – Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 400 с.

6. Чорний І.Б. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства. – К.: Выс.шк., 1995 – 240 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА №5

Тема. *Морфологічна будова та класифікація ґрунтів.*

Питання для вивчення:

1. Ґрунтовий профіль, його типи;
2. Генетичний горизонт та його складові.
3. Класифікація ґрунтів.
4. Таксономічні одиниці сучасної класифікації.

Контрольні запитання:

1. Поясніть зміст поняття «морфологічна будова ґрунту».
2. Дайте визначення поняття «ґрунтовий профіль» та поясніть причини його утворення.
3. Визначте поняття «генетичний горизонт» та поясніть основні принципи їх індексації.
4. Вкажіть місце генетичного горизонту в ґрунтовому профілі.
5. Які генетичні горизонти виділяв В.В. Докучаєв?
6. Охарактеризуйте основні типи будови профілів і границь між генетичними горизонтами.
7. Хто з вітчизняних ґрунтознавців займався вивченням ґрунтових профілів?
8. Охарактеризуйте діагностичні ознаки генетичних горизонтів ґрунту.
9. Вкажіть індекси генетичних горизонтів, запропоновані Б.Г. Розановим.
10. Опишіть принципи української індексації генетичних горизонтів.
11. Дайте характеристику переваг і недоліків української індексації генетичних горизонтів.

Практичні завдання:

1. Створіть структурно-логічну схему: «Генетична класифікація ґрунтів».
2. Дайте визначення термінів:
«Діагностика ґрунтів», «Генетичний тип ґрунтів», «Таксономія ґрунтів».
3. Вкажіть за індексом назви генетичних горизонтів ґрунту:

HEopn, Eih, Pik, Hp(i), Hik.

4. Зашифруйте в індексах назви генетичних горизонтів ґрунту:

елювіальний гумусований, оглеєна порода, ілювіальний елювійований, загіпсована порода, дерновий з ознаками елювіального процесу.

5. Коротко опишіть головні ознаки виділення таксонів генетичної класифікації ґрунтів.

Таксон	Приклад
Тип ґрунту	
Підтип ґрунту	
Рід ґрунту	
Вид ґрунту	
Підвид ґрунту	
Відміна ґрунту	
Розряд ґрунту	

6. Виконайте повний опис назви одного із ґрунтів, вказавши його основні таксони.

<i>тип</i>	
<i>підтип</i>	
<i>рід</i>	
<i>вид</i>	
<i>підвид</i>	
<i>відміна</i>	
<i>розряд</i>	

Рекомендована література

1. Аріон О.В. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства: Навчально-методичний посіб. / О.В. Аріон, Т.Г. Купач, С.О. Дем'яненко. – К., 2017. – 226 с.
2. Географіка: географічний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geografica.net.ua>

3. Назаренко І.І., Грунтознавство: Підручник. / Назаренко І.І., Польчина С.М. Нікорич В.А. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2010. – 400 с.
4. Позняк С.П. Грунтознавство і географія ґрунтів: підручник у двох частина /С.П. Позняк. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – Ч. 1 – 270 с., Ч. 2 – 286 с.
5. Чорний І.Б. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства. – К.: Выс.шк., 1995 – 240 с.

МОДУЛЬ 2. ГЕОГРАФІЯ ҐРУНТІВ.

САМОСТІЙНА РОБОТА №6

Тема. Загальні закономірності географії ґрунтів та ґрунтово-географічне районування. Ґрунти полярного ґрунтово-біокліматичного поясу.

Питання для вивчення:

1. Основні закономірності розміщення ґрунтів.
2. Ґрунтово-географічне районування.
3. Ґрунтова зона арктичних пустель.
4. Ґрунтова зона тундрових ґрунтів.

Контрольні запитання:

1. Опишіть основні закономірності розміщення ґрунтів на земній поверхні.
2. Охарактеризуйте принципи ґрунтово-географічного районування.
3. Вкажіть основні одиниці ґрунтово-географічного районування.
4. Назвіть ґрунтово-біокліматичні пояси які виділяють на земній кулі?
5. Дайте характеристику умов ґрунтоутворення в арктичній зоні.
6. Опишіть вплив умов ґрунтоутворення на формування ґрунтів тундрової зони полярного поясу.
7. Вкажіть особливості які характерні для профілів арктичних пустельних ґрунтів?
8. Як використовуються ґрунти Антарктиди і Арктики?
9. Дайте характеристику арктичних ґрунтів.
10. Опишіть особливості характерні для будови профілю тундрово-глейових ґрунтів?
11. Які ґрунтоутворюючі породи переважають в тундровій зоні?

Практичні завдання:

1. Створіть структурно-логічну схему: «Система таксономічних одиниць ґрунтово-географічного районування».
2. Нанесіть на контурну карту ґрунтово-географічне районування суходолу.
3. Відобразіть структуру горизонтальної зональності ґрунтів північної півкулі:

<i>Ґрунтово-біокліматичні пояси</i>	<i>Ґрунти</i>

4. Дайте визначення поняттям:

«Ґрунтово-біокліматичний пояс», «Ґрунтова провінція», «Ґрунтовий район»

5. Сформулюйте як Ви розумієте «Закон аналогічних топографічних рядів».

Рекомендована література

1. Аріон О.В. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства: Навчально-методичний посіб. / О.В. Аріон, Т.Г. Купач, С.О. Дем'яненко. – К., 2017. – 226 с.
2. Географіка: географічний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geografica.net.ua>
3. Назаренко І.І., Ґрунтознавство: Підручник. / Назаренко І.І., Польчина С.М. Нікорич В.А. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2010. – 400 с.
4. Позняк С.П. Ґрунтознавство і географія ґрунтів: підручник у двох частина /С.П. Позняк. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – Ч. 1 – 270 с., Ч. 2 – 286 с.
5. Чорний І.Б. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства. – К.: Выс.шк., 1995 – 240 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА №7

Тема. *Ґрунти бореального та суббореального ґрунтово-біокліматичних поясів.*

Питання для вивчення:

1. Ґрунти бореальних тайгово-лісових областей.
2. Ґрунти бореальних мерзотно-тайгових областей.
3. Ґрунти суббореальних лісових областей.
4. Ґрунти суббореальних лісостепових і степових областей.

Контрольні запитання:

1. Назвіть ґрунти характерні для Європейсько-Сибірської тайгово-лісової області.
2. Опишіть умови ґрунтоутворення ґрунтів Європейсько-Сибірської тайгово-лісової області.
3. Назвіть ґрунти характерні для Східно-Сибірської мерзотно-тайгової області.
4. Опишіть умови ґрунтоутворення ґрунтів Східно-Сибірської мерзотно-тайгової області,
5. Назвіть ґрунти характерні для Берингово-Охотської тайгово-лісової області.
6. Опишіть умови ґрунтоутворення ґрунтів Берингово-Охотської тайгово-лісової області.
7. Охарактеризуйте суть процесів оглеєння та торфоутворення.
8. Назвіть ґрунти характерні для суббореальних лісових областей.
9. Які особливості будови профілю характерні для сірих лісових ґрунтів?
8. Назвіть ґрунти характерні для суббореальних лісостепових і степових областей.
10. Проаналізуйте умови ґрунтоутворення та ґрунтовий покрив зони степу.
11. Назвіть ґрунти характерні для зони Лісостепу.
12. Дайте характеристику особливостей генезису та властивостей каштанових ґрунтів.
13. Назвіть ґрунти характерні для напівпустинь і пустинь.

Практичні завдання:

1. Нанесіть на контурну карту світу межі поширення бореальних тайгово-лісових та мерзотно-тайгових ґрунтово-біокліматичних областей.
2. Дайте характеристику підзолистих ґрунтів тайги за схемою:

<i>Зона розповсюдження</i>	
<i>Клімат</i>	
<i>Водний режим</i>	
<i>Рослинність</i>	
<i>Ґрунтоутворні породи</i>	
<i>Процеси ґрунтоутворення</i>	

3. Нанесіть на контурну карту світу межі поширення суббореальних лісових, лісостепових і степових ґрунтово-біокліматичних областей.

4. Дайте характеристику сірих лісових ґрунтів Лісостепу тайги за схемою:

<i>Зона розповсюдження</i>	
<i>Клімат</i>	
<i>Водний режим</i>	
<i>Рослинність</i>	
<i>Ґрунтоутворні породи</i>	
<i>Процеси ґрунтоутворення</i>	

Рекомендована література

1. Аріон О.В. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства: Навчально-методичний посіб. / О.В. Аріон, Т.Г. Купач, С.О. Дем'яненко. – К., 2017. – 226 с.
2. Географіка: географічний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geografica.net.ua>
3. Назаренко І.І., Ґрунтознавство: Підручник. / Назаренко І.І., Польчина С.М. Нікорич В.А. – Чернівці: Книги – XXI, 2010. – 400 с.
4. Позняк С.П. Ґрунтознавство і географія ґрунтів: підручник у двох частина /С.П. Позняк. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – Ч. 1 – 270 с., Ч. 2 – 286 с.
5. Чорний І.Б. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства. – К.: Выс.шк., 1995 – 240 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА №8

Тема. *Ґрунти субтропічного та тропічного ґрунтово-біокліматичних поясів.*

Питання для вивчення:

1. Ґрунти вологих субтропічних лісів.

2. Ґрунти сухих субтропічних лісів і чагарників.
3. Ґрунти субтропічних напівпустель і пустель.
4. Ґрунти постійно- та сезонно-вологих лісів і високотравних саван.
5. Ґрунти саванних і ксерофітно-лісових областей.
6. Ґрунти напівпустельних і пустельних областей.

Контрольні запитання:

1. Дайте характеристику умов ґрунтоутворення та ґрунтового покриву зони вологих субтропічних лісів.
2. Поясніть особливості генезису та властивостей червоноземів.
3. Охарактеризуйте умови ґрунтоутворення та ґрунтовий покрив зони сухих субтропічних лісів.
4. Поясніть особливості генезису та властивостей жовтоземів.
5. Опишіть особливості генезису та властивостей коричневих ґрунтів.
6. Дайте характеристику умов ґрунтоутворення та ґрунтового покриву зони субтропічних напівпустель і пустель.
7. Поясніть особливості генезису та властивостей червоно-жовтих фералітних ґрунтів.
8. Дайте характеристику умов ґрунтоутворення та ґрунтового покриву зони високотравних саван та сезонно-вологих тропічних лісів.
9. Роз'ясніть особливості генезису та властивості коричнево-червоних фералітних ґрунтів.
10. Дайте характеристику умов ґрунтоутворення та ґрунтового покриву зони тропічних сухих саван.
11. Опишіть характерні особливості генезису та властивості чорних та червоно-бурих тропічних ґрунтів.
12. Дайте характеристику умов ґрунтоутворення та ґрунтового покриву зони тропічних пустель і напівпустель.

Практичні завдання:

1. Нанесіть на контурну карту світу межі поширення зони вологих субтропічних лісів.

2. Дайте характеристику червоно-жовтих фералітних ґрунтів за схемою:

<i>Зона розповсюдження</i>	
<i>Клімат</i>	
<i>Водний режим</i>	
<i>Рослинність</i>	
<i>Ґрунтоутворні породи</i>	
<i>Процеси ґрунтоутворення</i>	

3. Нанесіть на контурну карту світу межі поширення зони субтропічних напівпустель і пустель.

4. Дайте характеристику червоно-бурих тропічних ґрунтів за схемою:

<i>Зона розповсюдження</i>	
<i>Клімат</i>	
<i>Водний режим</i>	
<i>Рослинність</i>	
<i>Ґрунтоутворні породи</i>	
<i>Процеси ґрунтоутворення</i>	

Рекомендована література

1. Аріон О.В. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства: Навчально-методичний посіб. / О.В. Аріон, Т.Г. Купач, С.О. Дем'яненко. – К., 2017. – 226 с.
2. Географіка: географічний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geografica.net.ua>
3. Назаренко І.І., Ґрунтознавство: Підручник. / Назаренко І.І., Польчина С.М. Нікорич В.А. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2010. – 400 с.
4. Позняк С.П. Ґрунтознавство і географія ґрунтів: підручник у двох частина /С.П. Позняк. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – Ч. 1 – 270 с., Ч. 2 – 286 с.
5. Чорний І.Б. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства. – К.: Выс.шк., 1995 – 240 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА №9

Тема. *Агрогрунтове районування і характеристика ґрунтів України.*

Питання для вивчення:

1. Ґрунтово-географічне районування України.
2. Зональні типи ґрунтів та закономірності їх поширення.
  - 2.1 Ґрунти Українського Полісся.
  - 2.2 Ґрунти Лісостепу України.
  - 2.3 Ґрунти степової зони України.
  - 2.4 Ґрунти сухого степу України.
  - 2.5 Ґрунти Українських Карпат.
  - 2.6 Ґрунти гірського Криму.

Контрольні запитання:

1. В межах яких ґрунтово-біокліматичних поясів знаходиться територія України.
2. Які ґрунтові зони виділяють на території України?
3. Назвіть основні типи ґрунтів України.
4. Поясніть сучасні уявлення про генезис підзолистих ґрунтів.
5. У чому полягає суть дернового процесу?
6. Опишіть процеси які формують профіль дерново-підзолистих ґрунтів.
7. Дайте характеристику процесів торфоутворення і оглеєння.
8. Опишіть процеси, які формують профіль бурих лісових ґрунтів.
9. Назвіть процеси які формують профіль сірих лісових ґрунтів в зоні Лісостепу.
10. Назвіть підтипи, роди і види сірих лісових ґрунтів.
11. Назвіть підтипи і основні роди чорноземів.
12. Дайте характеристику генезису каштанових ґрунтів.
13. У чому полягає суть солонцювого процесу ґрунтоутворення?
14. Дайте характеристику умов ґрунтоутворення в заплавах.

15. Назвіть головні причини утворення засолених ґрунтів.

Практичні завдання:

1. Нанесіть на контурну карту України зони поширення дерново-підзолистих ґрунтів.

2. Дайте характеристику каштанових ґрунтів за схемою:

<i>Райони поширення</i>	
<i>Умови утворення</i>	
<i>Характерна рослинність</i>	
<i>Ґрунтоутворні породи</i>	
<i>Вміст гумусу</i>	

3. Нанесіть на контурну карту України зони поширення сірих опідзолених ґрунтів.

4. Дайте характеристику чорноземів південних за схемою:

<i>Райони поширення</i>	
<i>Умови утворення</i>	
<i>Характерна рослинність</i>	
<i>Ґрунтоутворні породи</i>	
<i>Вміст гумусу</i>	

Рекомендована література

1. Аріон О.В. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства: Навчально-методичний посіб. / О.В. Аріон, Т.Г. Купач, С.О. Дем'яненко. – К., 2017. – 226 с.
2. Географіка: географічний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geografica.net.ua>
3. Назаренко І.І., Ґрунтознавство: Підручник. / Назаренко І.І., Польчина С.М. Нікорич В.А. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2010. – 400 с.
4. Полупан М.І., Соловей В.Б., Величко В.А. Класифікація ґрунтів України / За ред. М.І. Полупана. - К. - Аграрна наука, 2005. - 300 с.

5. Позняк С.П. Ґрунтознавство і географія ґрунтів: підручник у двох частина /С.П. Позняк. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – Ч. 1 – 270 с., Ч. 2 – 286 с.
6. Чорний І.Б. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства. – К.: Выс.шк., 1995 – 240 с.

ОРИЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ТЕМ РЕФЕРАТІВ

1. Етапи розвитку ґрунтознавства.
2. Засновник наукового ґрунтознавства В.В. Докучаєв.
3. Процеси вивітрювання та ґрунтоутворюючі породи.
4. Фактори ґрунтоутворення та їх характеристика.
5. Мінералогічний та хімічний склад ґрунту.
6. Процеси ґрунтоутворення. Будова ґрунтового профілю.
7. Гумус ґрунту – його склад та роль.
8. Колоїди ґрунту. Класифікація, значення для ґрунту.
9. Поглинальна здатність ґрунту. Її види та значення.
10. Кислотність та лужність ґрунту. Буферність ґрунту.
11. Фізичні та фізико-механічні властивості ґрунту.
12. Ґрунтова структура та її значення.
13. Водні властивості та водний режим ґрунту.
14. Повітряні властивості та повітряний режим ґрунту.
15. Теплові властивості та тепловий режим ґрунту.
16. Біогеоценологічні функції ґрунту.
17. Глобальні функції ґрунтового покриву.
18. Ґрунти українського Полісся.
19. Ґрунти лісостепової зони України.
20. Ґрунти степової зони України.
21. Ґрунти сухого степу України.
22. Ґрунти українських Карпат.
23. Ґрунти Криму.
24. Техногенні ґрунти України.
25. Загальні закономірності географічного поширення ґрунтів.
26. Ерозія ґрунтів, її види та засоби боротьби.
27. Деградація, опустелювання та відчуження родючих земель.

- 28.Засолення та заболочення ґрунтів.
- 29.Номенклатура ґрунтів. Діагностика ґрунтів та її принципи.
- 30.Характеристика ґрунтового покриву району проживання.
- 31.Порівняльна характеристика ясно-сірих та темно-сірих ґрунтів.
- 32.Порівняльна характеристика чорноземних ґрунтів лісостепової та степової зон України.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основні:

1. Аріон О.В. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства: Навчально-методичний посіб. / О.В. Аріон, Т.Г. Купач, С.О. Дем'яненко. – К., 2017. – 226 с.
2. Гудзь В. П., Землеробство з основами ґрунтознавства і агрохімії / Гудзь В. П., Лісовал А. П., Андрієнко В. О., Рибак М. Ф. Підручник. За редакцією В. П. Гудзя. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 408 с.
3. Ґрунтознавство: підручник для студ. вищ. навч. зал. / Д.Г. Тихоненко, М.О. Горін, М.І. Лактінов. – К.: Вища освіта, 2005. – 703 с.
4. Лабораторний практикум з ґрунтознавства / За редакцією М.Ф. Бережняк. - К.: НУБІП, 2012. -324 с.
5. Назаренко І.І., Ґрунтознавство: Підручник. / Назаренко І.І., Польчина С.М. Нікорич В.А. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2010. – 400 с.
6. Паньків З.П. Земельні ресурси: Навчальний посібник. – Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 272 с.
7. Позняк С.П. Ґрунтознавство і географія ґрунтів: підручник у двох частина /С.П. Позняк. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – Ч. 1 – 270 с., Ч. 2 – 286 с.
8. Польовий А.М. Ґрунтознавство: підручник / А.М. Польовий, А.І Гуцал, О.О. Дронова; МОН; України; Одес. держ. екол. ун-т.; Одеса: Екологія, 2013. - 668 с.
9. Чорний І.Б. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства. – К.: Выс.шк., 1995 – 240 с.
10. Шикуча М.К., Гнатенко О.Ф., Петренко Л.Р., Капштик М.В. Охорона ґрунтів. – К.: Тов-во «Знання» ККО. – 2010. – 398 с.

Додаткові:

1. Белобров В.П., Замотаєв И.В. Географія почв с основами почвоєдєня: Учеб. Пособіє. – М.: Акаденія, 2004. – 352 с.
2. Гнатєнко О.Ф. Практикум з ґрунтознавства / О.Ф. Гнатєнко, Л.Р. Петренко, М.В. Капштик. – К.: ВЦ НАУ. – 2002. – 230 с.
3. Ґрунтознавство: підручник / Д.Г. Тихонєнко, М.О. Горін, М.І. Лактіонов та ін.; за ред. Д.Г. Тихонєнка. — К.: Вища освіта, 2005.
4. Дємкова В.В., Скатєрна В.В. Основи агрономії: Навч. посіб. – К.: Аграрна освіта, 2008.
5. Євпак І.В., Наумовська О.І. Основи ґрунтознавства і геології: Навч. посіб. – К.: Аграрна освіта, 2009.
6. Ковриго В.П., Кауричев И.С., Бурлакова Л.М. Почвоєдєня с основами геології. – М.: Колос, 2000. – 416 с.
7. Панас Р.М. Ґрунтознавство: Навч. посібник. – Львів: Новий Світ-2000, 2008.
8. Позняк С.П., Красєха Є.Н., Кіт М.Г. Картографування ґрунтового покриву / С.П. Позняк, Є.Н. Красєха, М.Г. Кіт. – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 500 с.
9. Тихонєнко Д.Г., Дєгтярьов В.В., Кронін С.В., Величко Л.Л., Новосад К.Б., Балаєв А.Д., Кравчєнко Ю.С., Тонха О.Л., Веремєєнко С.І. Практикум з ґрунтознавства: Навчальний посібник / За редакцією профєсора Д.Г.Тихонєнка. – б-є вид., перероб. і доп. – Х.: Майдан, 2009.

Інтернет ресурси

1. Бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://irbis.zu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_11/cgiirbis_64.exe
2. Бібліотека українських підручників [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://pidru4niki.com/>
3. Географіка: географічний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geografica.net.ua>

4. Географія. Інтерактивні атласи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://new.osvitanet.com.ua/heohrafiia/>
5. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.dnpb.gov.ua.
6. Електронна бібліотека studmed / Науки про Землю/ Ґрунтознавство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.studmed.ru/nauki-ozemle/pochvovedenie/>
7. Інтерактивна карта ґрунтів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://superagronom.com/karty/karta-gruntiv-ukrainy#close>
8. Карта еродованості ґрунтів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://superagronom.com/karty/filtratsia-gruntiv>
9. Карта родючості ґрунтів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://superagronom.com/karty/rodjuchist-gruntiv-ukrainy>
10. Карти України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geomap.land.kiev.ua/zoning-9.html>
11. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>
12. Національний атлас України. Ґрунти України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wdc.org.ua/atlas/4100200.html>
13. Світова довідкова база ґрунтових ресурсів – WRB (профілі ґрунтів). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://boku.wzw.tum.de/index.php?id=wrb-pictures&L=0>
14. ФАО / ЮНЕСКО ґрунтова карта світу та окремих регіонів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/soilsportal/soil-survey/soil-maps-and-databases/faounesco-soil-map-of-theworld/ru/>